

Η Παιδεία ως Θεμέλιο της Αναπτυξιακής Διαδικασίας* 1983

Συντονίστρια, Καθηγήτρια Λούκα Κατσέλη: Χαιρετίζω όλους τους παρόντες στη σημερινή διάλεξη. Η διάλεξη αυτή εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα που έχουμε οργανώσει στον Οργανισμό, όπου μέσα από διαλέξεις, σεμινάρια, συζητήσεις και επιμορφωτικά προγράμματα, το ΚΕΠΕ φιλοδοξεί να αποτελέσει μέσα στον ελληνικό χώρο, ένα πυρήνα επιστημονικής αναζήτησης, συνεργασίας και προώθησης της γνώσης, τόσο πάνω σε καυτά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, όσο και στον ευρύτερο Ακαδημαϊκό χώρο της οικονομικής επιστήμης.

Ακριβώς γι' αυτό το σημερινό θέμα που θα αναπτύξει ο Καθηγητής κ. Δ. Ρόκος, του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Παιδεία το θεμέλιο της αλλαγής», είναι για μας ένα από τα σημαντικότερα θέματα, γιατί την παιδεία την θεωρούμε σαν μια γενική διαδικασία, που καλύπτει όλους τους χώρους, καλύπτει τον χώρο της εκπαίδευσης, τον χώρο της έρευνας, της παιδαγωγικής διαδικασίας.

Γι' αυτό είναι ιδιαίτερη χαρά για μένα, να χαιρετήσω εδώ την παρουσία του κ. Ρόκου και να τον ευχαριστήσω εκ μέρους του ΚΕΠΕ, εκ μέρους του προσωπικού του ΚΕΠΕ και εκ μέρους όλων των συναδέλφων, τόσο στον Οργανισμό μέσα, όσο και στον Ακαδημαϊκό χώρο, και στο ευρύτερο κοινό, με την παρουσία του εδώ. Γιατί ξέρω, πόσο απασχολημένος είσαστε, και έτσι για μας είναι ιδιαίτερη χαρά να είσαστε μαζί μας σήμερα.

Θα κάνω μια διευκρίνιση: Οι συναντήσεις αυτές γίνονται κάθε Παρασκευή, διευκρινιστικές ερωτήσεις μπορεί να τεθούν στην διάρκεια της ομιλίας. Θα παρακαλούσα για οποιεσδήποτε ερωτήσεις ουσίας, η συζήτηση να γίνει στο τέλος.

Δ. Ρόκος: Ευχαριστώ πολύ την Καθηγήτρια Λούκα Κατσέλη, επιστημονική Διευθύντρια του ΚΕΠΕ και ειλικρινά χαίρομαι πάρα πολύ που μπαίνω στο «ναό» του οικονομικού προγραμματισμού στον τόπο μας, και που θα πάρω και εγώ μέρος στην πολυδιάστατη και γόνιμη διαδικασία του διαλόγου που εγκαινιάσε.

Η δική μου συμβολή αφορά στην Παιδεία ως θεμέλιο της αναπτυξιακής διαδικασίας. Κι αυτό σήμερα έχει μια ιδιαίτερη σημασία στο βαθμό που το πρόγραμμα Κυβερνητικής Πολιτικής αναγορεύει την Παιδεία ως θεμέλιο της κοινωνικής αλλαγής. Η μεθοδολογία με την οποία θα επιχειρήσω να προσεγγίσω το θέμα, (το οποίο βέβαια είναι αυτονόητο, θα μας βρει, πιστεύω όλους σύμφωνους και ίσως δεν προσθέσω τίποτε, σε όσα όλοι σας ξέρετε καλύτερα από μένα), στηρίζει την απόπειρά μου να αποδείξω την θεωρητική αξιοπιστία αυτών που θα πω, με την συγκεκριμένη φιλοσοφική αντίληψη και πολιτική πράξη της σημερινής Κυβέρνησης στον τομέα της Παιδείας.

Είναι φανερό, ότι η Παιδεία, σύμφωνα με το διάγραμμα (1) που έχετε στα χέρια σας, η οποία, σε κάθε τύπου κοινωνική οργάνωση δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο μηχανισμός παγίωσης και αναπαραγωγής της άρχουσας ιδεολογίας της αποτελεί πάντα θεμέλιο για την αναπτυξιακή διαδικασία, η οποία βέβαια αυτονόητα, θα βρίσκεται σε σταθερή συνέπεια με τις αρχές, τις προτεραιότητες και τις κυρίαρχες επιλογές της άρχουσας τάξης.

Αυτό είναι μια γενική αρχή, η οποία νομίζω, ότι βρίσκει όλους μας σύμφωνους, ανεξάρτητα από την ιδεολογική και φιλοσοφική αντίληψη για τον κόσμο, και τις κοινωνικές εξελίξεις. Θα επιχειρήσω να δω το θέμα, απ' τη μια μεριά σε μια κοινωνική οργάνωση που ακολουθεί ένα εξαρτημένο μοντέλο ανάπτυξης, κι απ' την άλλη σε δύο οριακούς τύπους κοινωνικής οργάνωσης που επιλέγουν τον δρόμο της εθνικής ανεξαρτησίας για την ανάπτυξη τους, και πιο συγκεκριμένα:

α) στο μοντέλο μιας εθνικά ανεξάρτητης κοινωνικής οργάνωσης στην οποία κυριαρχεί η ατομική πρωτοβουλία, και δραστηριότητα, και η μεγιστοποίηση του κέρδους, και

β) στο μοντέλο μιας εθνικά ανεξάρτητης κοινωνικής οργάνωσης, όπου η συλλογική πρωτοβουλία και δραστηριότητα, παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο, και όπου ο κύριος στόχος και η κυρίαρχη επιλογή είναι η σύμμετρη, αυτοδύναμη, και περιφερειακά αποκεντρωμένη πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του τόπου.

Όλα αυτά έχουν κάποιες προϋποθέσεις και βεβαίως αυτές οι προϋποθέσεις συνεπάγονται ανάλογα αποτελέσματα. Και βέβαια σε κάθε περίπτωση είναι ο βαθμός κι η ένταση της ταξικής πάλης που στρέφει προς την μία ή την άλλη μεριά την ζυγαριά.

Σε μια εξαρτημένη κοινωνική οργάνωση είναι αυτονόητο, ότι υπάρχουν:

* Διάλεξη στο ΚΕΠΕ, Απομαγνητοφώνηση Πρακτικών 14.10.1983.

ταξικοί φραγμοί στην μόρφωση, μια φεουδαρχική δομή και μία αυταρχική λειτουργία στις διαδικασίες της παιδείας, υπάρχουν ακόμη αναχρονιστικά, ή ετεροπροσδιορισμένα προγράμματα σπουδών, και κυρίαρχη ιδεολογική επιλογή είναι να καλλιεργεί το εκπαιδευτικό σύστημα την νοοτροπία και την αντίληψη του υπηκόου, του εκτελεστή εντολών, και του παθητικού εφαρμοστή κάποιας ξένης τεχνολογίας.

Αυτές είναι οι βασικές προϋποθέσεις για να ακολουθηθεί το μοντέλο ανάπτυξης που επιλέγει η τοποτηρήτρια κι αντιπρόσωπος ξένων συμφερόντων άρχουσα τάξη σ' αυτή την περίπτωση. Φανερά, σ' ένα τέτοιο τρόπο «ανάπτυξης», υπάρχει πλήρης κι οριστική ανυπαρξία της έρευνας, κι όχι μόνο της έρευνας ως βασικής κι εφαρμοσμένης μέσα κι έξω απ' τα Πανεπιστήμια, αλλά ακόμη και της οποιασδήποτε προσπάθειας για διερεύνηση, γνώση και απογραφή των φυσικών και των ανθρώπινων διαθεσίμων της χώρας, και των αλληλεπιδράσεων τους.

Είναι αυτονόητο, ότι η αναπτυξιακή διαδικασία σε μία τέτοιου τύπου εξαρτημένη κοινωνική οργάνωση, συνεπάγεται, προδιαγράφει, προωθεί κι απαιτεί: μια δεξαμενή φτηνού εργατικού δυναμικού, για να μπορεί ο καθένας – και ιδιαίτερα οι ξένοι «επενδυτές» – να προωθούν επιλογές που θα τους δίνουν το μέγιστο κέρδος. Θα ανθεί ακόμα, μια τάξη αλλοτριωμένων επιστημόνων - τεχνικών, οι οποίοι θα δρουν ως τοποτηρητές και μεσάζοντες και αντιπρόσωποι της ξένης τεχνολογίας, για λογαριασμό των ξένων και της άρχουσας τάξης και ακόμη θα προωθείται οπωσδήποτε, μονοδιάστατη αύξηση σε ένα υλικό αγαθό, ή σε ένα κλάδο/ τομέα ή σε ένα χώρο/ περιφέρεια και αυτό θα είναι που θα εξασφαλίσει το μέγιστο κέρδος για τους ξένους, οι οποίοι επικυριαρχούν, νέμονται ασύδοτα, με προνόμια και κίνητρα, κι εκμεταλλεύονται ληστρικά τα φυσικά κι ανθρώπινα διαθέσιμα, της χώρας.

Κι αυτή η κατάσταση σκιαγραφεί αξιόπιστα τη μορφή «ανάπτυξης» σ' αυτή την περίπτωση. Η Χιλή, κι η Κούβα παλιότερα είναι αξιόπιστα και σχετικά παραδείγματα. Η χώρα μας βρίσκεται ακόμη, (κι αυτό είναι συνέπεια των επιλογών των κοινωνικών δυνάμεων που βρέθηκαν στην εξουσία τα τελευταία εξήντα χρόνια), κάπου ανάμεσα σ' αυτόν τον τρόπο ανάπτυξης, και σ' ένα τρόπο ανάπτυξης με μια σχετική εθνική ανεξαρτησία, όπου βέβαια κυρίαρχες επιλογές εξακολουθούν να παραμένουν η ατομική πρωτοβουλία και δραστηριότητα, και η μεγιστοποίηση του κέρδους.

Τα κύρια χαρακτηριστικά μιας τέτοιου τύπου ανάπτυξης συνεπάγονται μέσα απ' το συνηθέστατο αυταρχικό εκπαιδευτικό σύστημα: την καλλιέργεια του ανταγωνισμού και της ιεραρχίας, τη δημιουργία μονοδιάστατων «αρίστων» μαθητών, ένα γιγαντισμό (ποσοτικά/ ποιοτικά) στην ιδιωτική παιδεία και μια μονόδρομη εξάρτηση της όποιας έρευνας από τις ανάγκες των βιομηχάνων όπως αυτές προσδιορίζονται απ' τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης.

Στις καπιταλιστικές χώρες ο τρόπος αυτός ανάπτυξης στηρίζεται σε ένα μηχανιστικό προγραμματισμό από τα μονοπώλια, στο κινήγι μιας ανελέητης «αποτελεσματικότητας» σε όλα τα επίπεδα στην φάση της παραγωγής, και η άρχουσα τάξη φροντίζει σταθερά να αναπτύσσει και να συντηρεί μια συμφέρουσα αγορά καταναλωτών.

Όταν βέβαια δεν την έχουν, δεν μπορεί να την έχουν ή όταν δεν τους επαρκεί βρίσκονται σε κρίση και μπορούν να φθάσουν σε ανοιχτές «επεμβάσεις» διαφόρων ειδών, τύπων κι εντάσεων. Οι επεμβάσεις αυτές, μπορεί να εξελιχθούν για τα μητροπολιτικά κέντρα του καπιταλισμού ακόμη και σε ιμπεριαλιστικές.

Άρα λοιπόν στον τύπο αυτό κοινωνικής οργάνωσης όπου μια χώρα επιλέγει να αξιοποιήσει τα φυσικά και τα ανθρώπινα διαθέσιμα της, με γνώμονα την μεγιστοποίηση του κέρδους, έχουμε βέβαια μια εθνικά ανεξάρτητη ανάπτυξη, σύμφωνα όμως με τα συμφέροντα των μονοπωλίων. Η χώρα μας, όπως είπαμε βρίσκεται λοιπόν κάπου ανάμεσα στο εξαρτημένο μοντέλο ανάπτυξης, που ιστορικά κληρονομήσαμε, και σε μια προσπάθεια που ξεκίνησε τα τελευταία χρόνια αντιφατικά, περιστασιακά κι ασυντόνιστα, από μια πιο φωτισμένη σχετικά συντηρητική παράταξη, ή τουλάχιστον από ένα φωτισμένο κομμάτι της, προκειμένου να «υποστεί» και αυτή μια διαδικασία προς την αστική της ολοκλήρωση, στα νέα δεδομένα των ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Την ίδια περίοδο σε μια ευρύτερη συμμαχία των ζωντανών κοινωνικών δυνάμεων του τόπου θεμελιωνόταν κι απ' τις 18 Οκτώβρη '81 δρομολογήθηκε θεσμικά και πρακτικά μια άλλη αντίληψη για την ανάπτυξη. Η αντίληψη για μια εθνικά ανεξάρτητη πορεία, που θέλει σύμμετρη, αποκεντρωμένη και αυτοδύναμη, την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη, της πατρίδας μας και που αναγορεύει τον άνθρωπο, τον εργαζόμενο, τον συνειδητό πολίτη ως το κυρίαρχο δομικό της στοιχείο, έτσι ώστε αξιόπιστα πληροφορημένος, και ολόπλευρα μορφωμένος, να παίρνει, στα χέρια του το μέλλον και το μέλλον της πατρίδας μας στα χέρια του.

Μια τέτοιου τύπου ανάπτυξη που συνεπάγεται μια δομική κοινωνική αλλαγή αντανακλά τα χαρακτηριστικά μιας άλλου τύπου κοινωνικής οργάνωσης όπου η συμμετοχή, η κοινωνικοποίηση, η αυτοδιαχείριση, η αποκέντρωση, ο δημοκρατικός προγραμματισμός, κι η ολόπλευρη κι ολοκληρωμένη αξιοποίηση των φυσικών κι ανθρώπινων διαθεσίμων, είναι σε λιγότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, αισθητά, επιθυμητά, πραγματοποιήσιμα ή πραγματοποιητέα, κι αυτό βέβαια χαρακτηρίζει και τους κάθε φορά διαφορετικούς δρόμους προς τη σοσιαλιστική κοινωνία.

Σε μια τέτοιου τύπου λοιπόν εθνικά ανεξάρτητη κοινωνική οργάνωση κύριο και βασικό μέλημα και προτεραιότητα είναι η ανάπτυξη συλλογικών πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων, στην παραγωγή, τη ζωή και τον πολιτισμό, με ισότιμη δημιουργική συμμετοχή, ευθύνη και συνεργασία όλων των πολιτών, που γι' αυτό πρέπει νάχουν ίσες και ισότιμες ευκαιρίες μόρφωσης, δουλειάς, ολόπλευρης πληροφόρησης και προσπέλασης σ' όλα τα κοινωνικά αγαθά.

Έτσι από τις 18 του Οκτώβρη του 1981 με στόχο μια παιδεία, θεμέλιο της κοινωνικής αλλαγής, και άρα θεμέλιο μιας άλλου τύπου ανάπτυξης του τόπου μας. Ο Πρωθυπουργός έκανε σύμφωνα με το Πρόγραμμα Κυβερνητικής Πολιτικής τις σχετικές εξαγγελίες στην βουλή, και χάραξε με συνέπεια και σαφήνεια τις κατευθύνσεις δράσης.

Θα προσπαθήσω να τεκμηριώσω (και θα σας παρακαλέσω πάρα πολύ να κάνετε, οσοδήποτε σκληρές κι αιχμηρές επί της ουσίας ερωτήσεις και τοποθετήσεις στην συνέχεια) και θα επιχειρήσω ν' αποδείξω, ότι πραγματοποιήσαμε στα δύο χρόνια όλες απολύτως, τις εξαγγελίες της Κυβέρνησης της Αλλαγής σε θεσμικό επίπεδο, βάλαμε τα σωστά θεμέλια για την πρακτική τους εφαρμογή, και επειδή βεβαίως τίποτε δεν γίνεται χωρίς την λαϊκή συναίνεση και την ενεργό λαϊκή συμμετοχή σπεύδω να κάνω παραπομπή στην σχετική αναφορά του πρωθυπουργού στο Συνέδριο για την μετάβαση στον Σοσιαλισμό, λίγο πριν τις εκλογές του '81 (που αποτέλεσε και την πεμπτοσύνη των συμπερασμάτων του), αλλά και επισημαίνω για τα χρόνια που έρχονται, ότι αν ο λαός δεν είναι ολόπλευρα πληροφορημένος και δεν είναι πλήρως ενήμερος και δεν αποφασίζει ο ίδιος να στηρίξει την πορεία για την αλλαγή, τότε η οποιαδήποτε δομική αλλαγή σε επίπεδο εποικοδομήματος θα στηρίζεται πάνω σε ξύλινα πόδια κι επομένως κάποτε θα πέσει.

Έτσι σήμερα η αλλαγή στην παιδεία είναι μια ζωντανή κι εξελίξιμη πραγματικότητα με βασικούς κι υπεύθυνους πρωταγωνιστές πια στην εγγύηση, την περιφρούρηση, το βάθεμα και το πλάτεμα της το λαό, τους εκπαιδευτικούς φορείς κι όλους εργαζομένους.

Ας δούμε λοιπόν, πως οι δεσμεύσεις του Πρωθυπουργού που έχετε ήδη στα χέρια σας, έχουν και σε ποια έκταση πραγματοποιηθεί.

Ποιο συγκεκριμένα: Όταν θέλεις το λαό συμμετοχο, δεμένο με τον τόπο του, σε μια πορεία αυτοδύναμης και σύμμετρης ανάπτυξης, και πρωταγωνιστή των κοινωνικών εξελίξεων τότε πρέπει πριν απ' όλα να δημιουργήσεις ίσες κι ισότιμες ευκαιρίες προσπέλασης στο κοινωνικό αγαθό της μόρφωσης, που είναι σύμφωνα με το πρόγραμμα της Κυβέρνησης σήμερα, θεμελιώδης κοινωνική υποχρέωση της πολιτείας.

Για το ξεπέραςμα λοιπόν των ταξικών φραγμών, που είχαν στην Ελλάδα, και λόγω της φυσικής της πραγματικότητας, αλλά και λόγω της ιδιότυπης εξέλιξης του κοινωνικού σχηματισμού της, εντονότερα, το γεωγραφικό/ γεωμορφολογικό χαρακτήρα, και διάσταση και τη διαφορά φύλου σχεδιάστηκαν, θεμελιώθηκαν και ήδη λειτουργούν ίδιες διαδικασίες προετοιμασίας για ανώτερες σπουδές για τα παιδιά μας, σε κάθε γωνιά της Ελλάδας.

Ίσως θα ξέρετε, ότι από πέρυσι λειτούργησαν 224 μεταλυκειακά προπαρασκευαστικά κέντρα, στα οποία προετοιμάζονται οι νέοι και οι νέες με τον ίδιο τρόπο και ποιότητα, με τα ίδια προγράμματα, με τα ίδια βοηθήματα, ούτως ώστε στην Καστοριά και στο Καστελόριζο, στην Αθήνα και στον Έβρο όλοι οι υποψήφιοι για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και κάθε εργαζόμενος (που αποφασίζει σ' οποιαδήποτε τη στιγμή της ζωής του να συνεχίσει τη μόρφωση και τις σπουδές του) να ξεκινούν με τα ίδια εφόδια απ' την ίδια αφετηρία.

Και ακόμη οι διαδικασίες επιλογής για τα Πανεπιστήμια και τις άλλες σχολές δεν γίνονται, όπως γινόταν μέχρι σήμερα στην Αθήνα, ή και το πολύ-πολύ και στην Θεσσαλονίκη, όπου υποχρεωνόταν να συρρέουν και να διαγωνίζονται κάτω από άνισες συνθήκες όλοι οι νέοι της περιφέρειας αλλά σε 331 εξεταστικά κέντρα, σε όλη την Ελλάδα με συνθήκες ηρεμίας και άνεσης για όλους. Με την αποδραματοποίηση και την κατάργηση της «μιας κι έξω» αποτυχίας των παλιών πανελληνίων εξετάσεων από τα λύκεια, στα Πανεπιστήμια και στις υπόλοιπες σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που επιτεύχθηκε με την παροχή απείρων ευκαιριών διόρθωσης της επίδοσης σ' όσους σε κάποιο ή κάποια μαθήματα κάποτε τυχαία αποτυγχάνουν, αρχίζει μια συστηματική προσπάθεια

απομυθοποίησης του κυνηγιού του πτυχίου, στην οποία απαιτείται η συμβολή όλων μας για να πείσουμε αλλά και να πεισθούμε.

Στην κοινωνία των πολιτών που οραματιζόμαστε και αναγνωρίζουμε την ισοτιμία και την αναγκαία αλληλεπίδραση τους για την πρόοδο. Θα πρέπει να βοηθήσουμε τα παιδιά μας (αφού βέβαια το καταφέρουμε πρώτα εμείς) να καταφέρουν να ξεπεράσουν τους μύθους και τις νοοτροπίες του παρελθόντος, ότι θα πρέπει να πάρουν κάποιο «χαρτί», έξω και πέρα από τις επιθυμίες, τις δεξιότητες και το ταλέντο τους, απλώς και μόνο για να το χρησιμοποιήσουν, ως κοινωνικό ασανσέρ, και τη μόνη δυνατότητα ανόδου από μία χαμηλότερη σε μια ανώτερη τάξη. Όταν αυτό το καταφέρουμε, (και δεν είναι βέβαια αυτό, έργο ούτε μιας Κυβέρνησης, ούτε μιας 4ετίας, είναι έργο ενός λαού που θέλει και ξέρει να παλέψει για ένα καλύτερο μέλλον), τότε θα σταματήσει και ο μονόδρομος της αντί πάσης θυσίας ανταγωνιστικής διεκδίκησης απόκτησης ενός αντικειμενικά άχρηστου κι ανίσχυρου πτυχίου, και τα παιδιά μας θα στραφούν ακριβώς εκεί που θα τα οδηγούν οι ιδιαίτερες δεξιότητες τους.

Στο δικό μας μοντέλο ανάπτυξης της ανώτατης παιδείας, καθιερώσαμε μία συνταρακτική συμμετοχή των φοιτητών, ισότιμη απολύτως με εκείνη των δασκάλων τους. Ήταν στ' αλήθεια, με τα παραδοσιακά μάτια μια επιλογή, ή του ύψους ή του βάθους. Εμείς όμως εμπιστευθήκαμε στο ήθος την ωριμότητα των νέων μας την τιμή και την ευθύνη να πάρουν στα χέρια τους, με ουσιαστικό τρόπο άκρως ευαίσθητες διαδικασίες, όπως τα προγράμματα σπουδών, τη διαδικασία επιλογής των καθηγητών κ.λ.π. πιστεύοντας ότι δεν θα κάνουν κατάχρηση αυτών των δικαιωμάτων. Πυρήνας αυτής της επιλογής ήταν η πεποίθηση ότι μόνο αν το λαϊκό κίνημα, κι οι φορείς του κάνουν ώριμη χρήση των δικαιωμάτων τους (κι αν ασκηθούν γι' αυτό), κι αν καταλαμβάνουν όλο και πιο πολλές ευθύνες και πρωτοβουλίες, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια κοινωνία ενεργών και δημιουργικών πολιτών, συνειδητών κι ικανών πρωταγωνιστών στις διαδικασίες ανάπτυξης.

Ένα μικρό ελπιδοφόρο παράδειγμα γι' αυτό είναι οι πρόσφατες αποφάσεις της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Ελλάδας και της Φοιτητικής Ένωσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ότι θα παλέψουν για την αναβάθμιση των σπουδών τους. Ήταν οι ίδιοι φοιτητές, που όταν είχε έλθει στο παρελθόν ένας νόμος καταστολής, ο Ν. 815, κλείσαν τα πανεπιστήμια και παλεύανε για διευκολύνσεις, δηλαδή για το να μπορούν να περνάνε με άβρεχα πόδια προς τα πάνω σε μια παιδεία που τους αγνοούσε και τους έβαζε στο περιθώριο.

Οι ίδιοι φοιτητές σήμερα συμβάλουν υπεύθυνα κι ουσιαστικά στη διαμόρφωση νέων προγραμμάτων σπουδών, και δουλεύουν με τη θέληση τους στις αίθουσες και τα εργαστήρια στο βαθμό που πήραν μέρος κι επηρέασαν τις αποφάσεις στα ζητήματα που τους αφορούν.

Δύο χρόνια, με ένα καινούργιο νόμο για τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ, δεν έγινε σε κανένα Πανεπιστήμιο αποχή και απεργία κι είναι πάρα πολύ γνωστό, πόσες αποχές και πόσες απεργίες γινόταν στο παρελθόν. Και αυτό, με πολλές δυσκολίες, με 13 βδομάδες μάθημα σε κάθε εξάμηνο, υποχρεωτικές, και μάλιστα με την συναίνεση και με την επιλογή των φοιτητών. Αυτό, αν μου επιτρέπετε, είναι μια επαναστατική αλλαγή που δεν επιβλήθηκε, κατακτήθηκε στην πράξη (κι είναι βέβαια κάθε μέρα προς κατάκτηση) μόνο όταν δόθηκε στον Λαό η ευθύνη της συμμετοχής για την οποία πάλεψε επί τόσα χρόνια.

Στην κατεύθυνση τώρα, της δημιουργίας της απαραίτητης υλικοτεχνικής υποδομής, 2.000 νέες αίθουσες π.χ. γίνανε μέσα σε δύο χρόνια που σημαίνει ότι δεν αυξήθηκε κατά 30%, αλλά δεκαπλασιάστηκε ο ρυθμός παραγωγής τους, ενώ ταυτόχρονα περιορίστηκε σε μεγάλο βαθμό το κόστος, το οποίο στο παρελθόν λόγω παρεκκλίσεων έφθανε να τριπλασιάζει τον αρχικό προϋπολογισμό του κάθε έργου.

Αυτά τα πράγματα δεν έγιναν με την δύναμη μιας «απλά» καλύτερης Κυβέρνησης που σήμερα υπάρχει στον τόπο μας. Προχώρησαν γιατί ο ίδιος ο λαός συμμετέχει υπεύθυνα κι ουσιαστικά στις διαδικασίες της Παιδείας, όπως βέβαια και σ' όλη τη διαδικασία ανάπτυξης. Και εσείς γνωρίζετε πάρα πολύ καλά, ότι το πεντάχρονο πρόγραμμα ανάπτυξης έγινε με επιστημονική μεθοδολογία αλλά και με ανοικτές, πλατειές δημοκρατικές διαδικασίες σε Νομαρχιακό επίπεδο. Ίσως αυτές οι διαδικασίες μερικούς επιστήμονες τους ξένισαν, ή τους έκαναν να πιστεύουν ότι είναι «απλοϊκότητες» θάρθει όμως η ώρα που η ώριμη συμμετοχή του λαού θα καταξιώσει και κοινωνικά την επιστημονικά αξιόπιστη φάση της ανάδρασης στις εφαρμογές αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Θα πρέπει ίσως να τονίσουμε πιο πολύ ότι η υπεύθυνη συμμετοχή ήταν ένα πράγμα αναγκαίο για να αλλάξει η μοίρα του τόπου μας. Όταν αναγνωρίζεις στον πολίτη, που οι κοινωνικές ανισότητες τον έθεσαν σ' ένα σημείο να μην μπορεί να διατυπώσει ούτε ένα νόημα απλό με τον λόγο του, να έχει γνώμη για τον τόπο του, να έχει γνώμη για τα παιδιά του, για το μέλλον της Πατρίδας του, κι όταν

μεθοδικά και συστηματικά διαμορφώνεις παράλληλα και ταυτόχρονα τις συνθήκες κοινωνικές/ εκπαιδευτικές/ πολιτισμικές για να έχει ουσιαστική υπόσταση κι αξία αυτή η συμμετοχή, τότε πραγματικά βάζεις τα θεμέλια για πρόοδο και προκοπή.

Στην αρχή, θα μοιάζει λίγο απλοϊκό, κι από μια πρώτη επιπόλαιη θεώρηση, για κάποιους αντιεπισημονικό. Αυτό όμως μακροπρόθεσμα πιστεύουμε ότι θ' αλλάξει την μοίρα αυτού του τόπου και γι' αυτό παλεύουμε και παλεύει πιστεύω όλος ο Λαός μαζί μας, ανεξάρτητα από ιδεολογικές και άλλες διαφορές.

Παρενθετικά μόνο, ένα μικρό σχόλιο επιτρέψτε μου που αποδείχνει ότι υπάρχουν οι αντικειμενικές προϋποθέσεις για δημιουργικές συνθέσεις στο κοινωνικό σώμα μέσα απ' τις μορφές μιας συμμετοχικής καθημερινής δημοκρατίας των πολιτών.

Συζητούσα πρόσφατα μ' έναν άξιο συντηρητικό πολίτη που υποστήριζε και τιμούσε ως δημοκρατικό το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης το οποίο και τον εξέφραζε πλήρως.

Τον ρώτησα να καλύπτεται από μια αντιπροσωπευτική δημοκρατία, η οποία εξαντλείται στο Κοινοβούλιο, ή θα ήθελε και ο ίδιος να παίρνει μέρος μια που ήταν πέρα από πολίτη και συνδικαλιστής στα κοινά τόσο στο επίπεδο του εργασιακού του χώρου, όσο και στο επίπεδο της γειτονιάς, ή του ευρύτερου κοινωνικού του χώρου.

Διστακτικά στην αρχή, απάντησε ότι μάλλον η συμμετοχική δημοκρατία θα τον κάλυπτε περισσότερο απ' την απλά και μόνο αντιπροσωπευτική. Τον ξαναρώτησα τι θα προτιμούσε;

Έναν τρόπο ανάπτυξης συγκεντρωτικό, που έχει δημιουργήσει αυτόν τον αδιαμφισβήτητο υδροκεφαλισμό της πρωτεύουσας, αυτήν την κοινωνική αποδιάρθρωση της υπαίθρου που κι ο ίδιος παραδέχθηκε, ή ένα άλλο μοντέλο ανάπτυξης που θα κρατάει τον πολίτη, τον κάθε εργαζόμενο με την θέληση του στον τόπο του;

Απάντησε: φανερά, αυτόν που θα κρατάει κάποιον στον τόπο του, και θα του δίνει ίσες ευκαιρίες μόρφωσης, δουλειάς και πολιτισμού. Προσπάθησα τέλος χωρίς να τον τρομάξω και να τον πλώσω να του μιλήσω για την Αυτοδιαχείριση.

Τι άραγε θα ήθελε, να έχει στα προβλήματα που τον ευαισθητοποιούν και τον ενδιαφέρουν γνώμη και την κατάσταση στα χέρια του ή κάποιοι άλλοι, ν' αποφασίζουν ερήμην του γι' αυτόν.

Μα φανερά, με αιφνιδίασε, θα ήθελα μαζί και μ' όλους τους άλλους που νομιμοποιούνται να έχουν γνώμη να συμμετέχω ουσιαστικά σ' ότι μ' αφορά ως πολίτη.

Εκτίμησα την καλοπιστία του και του είπα ότι θα μπορούσαμε να συνεννοηθούμε αλλά και να δουλέψουμε μαζί δημιουργικά γιατί όλοι οι άνθρωποι, οι καλής πίστης μπορούν να ξεπεράσουν στο πλαίσιο μας πορείας ολοκλήρωσης της εθνικής λαϊκής ενότητας, τις επιβιώνουσες παραδοσιακά καταβολές τους που μηχανιστικά και σκόπιμα τους διαιρούν και χωρίς να είναι ανάγκη ν' αλλάζουν το κόμμα που ψηφίζουν, μπορούν όλοι να βάλουν ένα χεράκι για όσα θέματα φαίνεται ότι συμφωνούν ή μπορούν να συμφωνήσουν.

Κλείνω εδώ την παρένθεση του σχολίου και ξαναγυρίζω στα συγκεκριμένα μέτρα που κάνουν τη θεωρία μας πράξη. Προοδευτικά δημιουργήσαμε τις προϋποθέσεις για να εξαλειφθεί η παραπαιδεία των φροντιστηρίων. Θα ξέρετε ίσως ότι ήδη με τα μεταλυκειακά προπαρασκευαστικά κέντρα που με επιτυχία λειτούργησαν σ' όλη τη χώρα κονιορτοποιήθηκε ο μύθος της αδήριτης ανάγκης να περάσουν οι νέοι μας από πολυδάπανα φροντιστήρια για να εκπορθήσουν μια σχολή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η δωρεάν εσωσχολική βοήθεια πέρα απ' το υποχρεωτικό πρόγραμμα και τα δημόσια κι αποκεντρωμένα μεταλυκειακά προπαρασκευαστικά κέντρα εκπληρώνουν πια την ευθύνη της κοινωνίας για ίσες ευκαιρίες μόρφωσης για όλους τους νέους της πατρίδας μας.

Ίσως να ξέρετε ακόμα, ότι από τις 18 Οκτώβρη του 1981 και δώθε, πάνω από 80 ιδιωτικά σχολεία κλείσανε, κάθε χρονιά, κι αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα μιας σκληρής πολιτικής επιβολής από την μεριά της Κυβέρνησης, αλλά μια με μαθηματική ακρίβεια προδιαγραμμένη συνέπεια της συνειδητής προσπάθειας για καλύτερα δημόσια σχολεία και καλύτερες υπηρεσίες εκπαίδευσης στον Δημόσιο τομέα.

Αργά αλλά σταθερά λοιπόν προχωράει η προσπάθεια του να είναι πραγματική η παιδεία θεμέλιο μιας άλλου τύπου αναπτυξιακής διαδικασίας, με βασική αρχή την ενεργό, υπεύθυνη και δημιουργική συμμετοχή του πολίτη σε συνθήκες ελευθερίας, δημοκρατίας κι ισότητας.

Έχουμε βέβαια στην πραγματοποίηση της πολιτικής για την παιδεία κι αστοχίες και καθυστερήσεις.

Στην έρευνα π.χ. έχουμε μία καθυστέρηση. Δεν καταφέραμε να θεσμοθετήσουμε ακόμη μεταπτυχιακές σχολές στα Πανεπιστήμια. Μέσα σ' αυτά τα δύο χρόνια, έγινε μια διαρθρωτική αλλαγή στα Πανεπιστήμια. Καταργήθηκε η έδρα, δημιουργήθηκαν οι τομείς, αρχίζουμε να

εθιζόμαστε στην πραγματική δημοκρατία και είναι αυτό ένα δύσκολο εγχείρημα, που απαιτεί κατανόηση και σκληρή δουλειά και από τις δύο μεριές.

Γιατί βέβαια ούτε το παλιό καλούμενο καθηγητικό κατεστημένο, είναι συλλήβδην αντιδραστικό κι ανίκανο, ούτε οι νεώτεροι δάσκαλοι κι οι φοιτητές είναι κατ' ανάγκη όλοι τους προοδευτικοί, ικανοί και ανοιχτόμυαλοι. Το καινούργιο πλαίσιο φτιάχνει δημοκρατικά συμμετοχικά όργανα, κι απαιτεί νέες πλειοψηφίες. Πλειοψηφίες όχι δυναστών ή επαναστατών. Πλειοψηφίες όλων των άξιών κι ικανών που πονούν το Πανεπιστήμιο και την προκοπή της πατρίδας μας.

Το καινούργιο δημοκρατικό κι αξιοκρατικό πανεπιστήμιο που θεμελιώνει ο Νόμος 1268/82 απαιτεί τη συμμετοχή όλων όσων πιστεύουν και δουλεύουν ώστε να είναι πάντα ζωντανό δεμένο σωστά με την παραγωγή και με την ανάπτυξη του τόπου μας κι ευαίσθητο στα προβλήματα της κοινότητας.

Η εφαρμογή όμως του Νόμου ήταν αναμενόμενο ότι θα συναντούσε κι αντιδράσεις. Όπως ξέρετε και θα το ξέρετε πολύ καλά, υπάρχουν ήδη 160 πρόσφυγες εναντίον του στο Συμβούλιο Επικρατείας. Και είναι εύλογο να υπάρχουν 160 πρόσφυγες. Θα σας πω ένα μικρό παράδειγμα. Κάποιος συνάδελφος μας καθηγητής, μπορώ να πω και τα' όνομα του, δεν κωλύομαι, γιατί η αλήθεια και λυτρώνει και είναι υποχρέωση κάθε πολίτη, εισπράττει 6.000.000 τον χρόνο από ένα σύγγραμμα, το οποίο μοιράζει σε 3.000 φοιτητές. Όλοι όσοι περάσαμε απ' το Πανεπιστήμιο, ξέρουμε τις τουλάχιστον αήθεις κι άκομμες διαδικασίες: «Δώσε το βιβλίο μου στους φοιτητές σου να το δώσω στους δικούς μου». Και πολλές φορές το τόσο προσοδοφόρο βιβλίο δεν έχει ούτε μια λέξη του συγγραφέα. Μπορεί να είναι η συμφωνία για την ΕΟΚ, η συνθήκη για ατομικά δικαιώματα δανεισμένες από κάποια εγκυκλοπαίδεια, παλαιολιθικές γνώσεις, χωρίς καν σχολιογράφηση, πολλές φορές και μετάφραση.

Διανέμεται αυτό το βιβλίο επί πάρα πολλά χρόνια, τουλάχιστον 4 και εισπράττει ο κύριος αυτός 6.000.000 δρχ., το χρόνο. Τον ίδιο καιρό βέβαια άλλος καθηγητής που σέβεται τον εαυτό του και το λειτούργημα του εισέπραττε μόνο 11.000 δρχ. το χρόνο από ένα σημαντικότερο διεθνούς κλάσης κι αναγνώρισης σύγγραμμα.

Το μικρό αυτό παράδειγμα εικονογραφεί αξιόπιστα δύο ποιότητες και αποδεικνύει αν θέλετε, γιατί ο πρώτος «καθηγητής» προσφεύγει στο Συμβούλιο της Επικρατείας και γιατί ο δεύτερος στηρίζει το Νόμο 1268/82 για τη Δομή και Λειτουργία των ΑΕΙ.

Λοιπόν δεν προχωρήσαμε και στις μεταπτυχιακές, γιατί για να χτίσουμε τον πρώτο όροφο, έπρεπε να έχουμε θεμελιώσει καλά και νομίζουμε ότι θεμελιώνουμε καλά την Ανώτατη Παιδεία. Γιατί όμως επιμένω τόσο στην Ανώτατη Παιδεία και δεν μιλάω ακόμη για όσα άλλα γίνονται: για τα νέα προγράμματα σπουδών, για τον καινούργιο Νόμο που έρχεται μέσα στο '83 που θα περνάει την αντίληψη, για την ισότητα και το πάντρεμα της δουλειάς του μυαλού και του χεριού, για την ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των παιδιών, για μια νέα αντίληψη μέσα σ' ένα πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο σχολείο αντιαυταρχικό και συμμετοχικό; Γιατί;

Διότι, όπως ξέρετε, κι όπως λει ο λαός μας το ψάρι βρωμάει συνήθως από το κεφάλι, και επειδή από τα Πανεπιστήμια προέρχεται και θα προέρχεται στο μέλλον το διδακτικό προσωπικό όλων ανεξαιρέτα των βαθμίδων της παιδείας μας έπρεπε να κάνουμε μία άμεση και καταλυτική, ριζοσπαστική, (ο Πρόεδρος μας είπε ότι είναι ο πιο ριζοσπαστικός Νόμος που υπάρχει σε Δύση και σ' Ανατολή) θεσμική παρέμβαση στα Πανεπιστήμια.

Θα πρέπει όμως όπως σε κάθε περίπτωση τονίζω να έχουμε όλοι τη συνείδηση ότι οι αλλαγές δεν εξαντλούνται και δεν κατοχυρώνονται μόνο σε θεσμικό επίπεδο.

Αν το ίδιο λαϊκό κίνημα, αν οι ίδιοι οι επιστήμονες, αν οι φοιτητές και οι Πανεπιστημιακοί φορείς δεν συμβάλλουν αποφασιστικά και δεν ξεπεράσουν, αντιθέσεις, αντιπαραθέσεις και νοοτροπίες που γέννησε ο προηγούμενος τρόπος δομής και λειτουργίας του Πανεπιστημίου, τότε πολύ λίγα θάχουμε καταφέρει. Σας λεω ένα παράδειγμα και θα πάω από την άλλη μεριά. Ένας καινούργιος Πανεπιστημιακός Δάσκαλος, μισεί τον προηγούμενο, που τον κράτησε 30 χρόνια χωρίς να του δώσει την ευκαιρία, παρ' όλο που ήταν αντικειμενικά καλύτερος να διδάξει έστω και ένα μάθημα. Εάν αυτή η άθλια καταπίεση γίνει ένας σύμβουλος αντεκδίκησης τότε χάσαμε τον καινούργιο επιστήμονα.

Πιστεύουμε ότι οι καινούργιοι δάσκαλοι, αύριο πρέπει και θα είναι καλύτεροι από μας τους παλιότερους. Αλλά βέβαια δεν σημαίνει ότι θα είναι όλοι και δεν σημαίνει ότι δεν θα υπάρχουν προβλήματα Τα προβλήματα αυτά, οι νέες πλειοψηφίες τις οποίες υπαινίχθηκα, που έχουν μέσα δασκάλους και φοιτητές που παλεύουν για καλύτερη παιδεία δεμένη με τις ανάγκες του τόπου, νομίζω ότι προοπτικά, κι όχι πολύ εύκολα, σίγουρα, θα μπορέσουν να τα αντιμετωπίσουν μέσα απ' τις διαδικασίες των πλήρως πια αυτοδιοικούμενων ΑΕΙ.

Δεν θα ήθελα να προχωρήσω, παρά μόνο υπαινικτικά, για να δημιουργήσω αφορμή για ερωτήσεις. Μετά τον Νόμο για την Δομή και Λειτουργία της Ανώτατης Παιδείας, ψηφίζεται αυτές τις μέρες ο Νόμος για τη Δομή και Λειτουργία της τριτοβάθμιας τεχνολογικής εκπαίδευσης, και μέχρι το τέλος του '83 ο Νόμος για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Λειτουργεί ήδη ένα συμμετοχικό όργανο προγραμματισμού της Ανώτατης Παιδείας και Κοινωνικού Ελέγχου. Το Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας, στο οποίο, η αντίληψη της Κυβέρνησης για την δημοκρατία, προβλέπει τη συμμετοχή των κομμάτων της Βουλής, ότι δεν θα είναι με βάση την ενισχυμένη αναλογική, ότι δεν θα είναι καν με βάση την απλή αναλογική όπως παλεύουν κάποιες προοδευτικές δυνάμεις, αλλά εντελώς ίση κι ισοπεδωτική. Ένας της Νέας Δημοκρατίας, ένας του ΠΑΣΟΚ, ένας του ΚΚΕ. Στο ΕΣΑΠ μετέχουν ακόμη κοινωνικοί φορείς, εκπρόσωποι, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Επιμελητήρια, φοιτητές, Πρυτάνεις, Επιστημονικοί Σύλλογοι κλπ. Στις τρεις πρώτες συνεδριάσεις αυτού του Οργάνου, πάρθηκαν όλες οι αποφάσεις ομόφωνα, που δείχνει ότι ο Λαός, μπορεί να ξεπερνάει δημιουργικά και τις παραδοσιακές κομματικές ή συντεχνιακές εντάξεις όταν αντιμετωπίζει ένα θέμα εθνικής σημασίας και κρισιμότητας, όπως είναι το θέμα της Παιδείας, που πραγματικά, όχι μόνο για τη σημερινή Κυβέρνηση, αλλά πιστεύω για όλους μας, είναι θεμέλιο της Αλλαγής.

Επιτρέψτε μου παρακαλώ να σταματήσω εδώ για να αρχίσουμε μια συζήτηση που υποθέτω ότι θα είναι πιο ενδιαφέρουσα από τον μονόλογο.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Αυτό το ομόφωνα, πάρθηκαν οι αποφάσεις, δεν το κατάλαβα καλά. Χθες βράδυ στη Βουλή, έγινε κριτική για κάποιο αντίστοιχο όργανο που εγκαθιδρύει ο νέος Νόμος ΤΕΙ. Και η κριτική που ασκήθηκε είχε ως αποτέλεσμα μία οχλαγωγία, δημαγωγία χωρίς να μπορούν να παρθούν αποφάσεις. Από την πείρα που έχετε, μπορείτε να μας πείτε πως αυτό μπορεί να λειτουργήσει πράγματι δημοκρατικά και πως πάρθηκαν ομόφωνες οι αποφάσεις;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ένα σοβαρό κίνδυνο που διατρέχουν τα πλατειά συμμετοχικά όργανα, είναι: ή να μετατραπούν σε άκριτους χειροκροτητές της Κυβερνητικής πολιτικής ιδιαίτερα αν ήταν απ' την επαρχία. Να πάρει, αν είχε τις οικονομικές δυνατότητες, το δρόμο της Αθήνας, ή το πολύ –πολύ και της Θεσσαλονίκης, να κάνει φροντιστήριο κι αν δεν πετύχει στις εισαγωγικές εξετάσεις, να στραφεί ή σε σπουδές στο εξωτερικό, ή στο κυνηγητό μισ θέσης στο δημόσιο.

Τώρα πια δεν υπάρχουν οι «μια κι έξω» πανελλήνιες εξετάσεις. Τώρα κάποιος μπορεί να βελτιώνει την επόμενη χρονιά ένα ή δύο και περισσότερα μαθήματα, στις γενικές εξετάσεις στις οποίες προσέρχονται όλα τα Ελληνόπουλα στον τόπο τους, στα 331 εξεταστικά κέντρα, που βρίσκονται σ' όλη την Ελλάδα. Στο Μέτσοβο μ' άλλα λόγια, ή στη Σαντορίνη δίνουν όλα τα μαθήματα, ακόμη και τα ειδικά μαθήματα πλέον από φέτος, τα σχέδια, τα Αγγλικά, τα Γαλλικά, τα Ιταλικά, τα Γερμανικά, όσοι θέλουν να σπουδάσουν τις ξενόγλωσσες φιλολογίες. Αν αστοχήσουν σ' ένα μάθημα, μπορούν να το δώσουν την άλλη χρονιά, αφού προετοιμαστούν δωρεάν στο Δημόσιο Μεταλυκειακό Προπαρασκευαστικό κέντρο ενώ τον ίδιο καιρό θα μπορούν να μένουν στην παραδοσιακή απασχόληση του χωριού τους και της οικογενείας τους, χωρίς να χρειάζεται να πάρουν τον δρόμο της προσφυγιάς. Στην Ιταλία π.χ. έχουμε 4.000 φοιτητές της αρχιτεκτονικής που σπουδάζουν, τα 3 πρώτα χρόνια πολλοί από αυτούς σε Πολυτεχνεία που διδάσκουν στην ελληνική γλώσσα για να εισπράττουν πολύτιμο συνάλλαγμα.

Αν λάβουμε υπ' όψη ότι υπάρχουν 50.000 Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό και δαπανάται συνάλλαγμα 11 δις το χρόνο μπορούμε εύκολα να καταλάβουμε τη σημασία του νέου συστήματος επιλογής.

Λέμε λοιπόν ότι τώρα σε δύο χρόνια, ή σε 15 χρόνια, όταν θα αισθανθεί ο νέος ή ο κάθε εργαζόμενος την ανάγκη, όταν θα ωριμάσει, ή όταν θα δει ότι ο δρόμος που πήρε ήταν στραβός και δεν τον καλύπτει ως άτομο, ή ως δημιουργό, μπορεί να ξαναδώσει κάποιο μάθημα και να μπει, τότε στη σχολή της επιλογής του.

Δεν ξέρω αν σας κάλυψα, αλλά σίγουρα οι Πανελλαδικές δεν είναι οι Πανελλήνιες και βεβαίως οι Γενικές οι δικές μας δεν έχουν καμία σχέση ούτε με τις Πανελλήνιες ούτε με τις «Πανελλαδικές».

ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί θεσμοθετήσατε τέτοια συμμετοχή του βαθμού του Λυκείου στις Γενικές εξετάσεις; Τι γίνεται με τα φροντιστήρια;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρώτα –πρώτα, ας δούμε την αναλογία της συμβολής του βαθμού του Λυκείου, ως προς τον βαθμό που παίρνει ένας νέος στις εξετάσεις στα τέσσερα μαθήματα της Δέσμης. Είναι μόνο το 25% και εάν δείτε συγκεκριμένα μεγέθη θα διαπιστώσετε ότι το 25% ελάχιστα επηρεάζει την δυνατότητα κάποιου να μπει ή να μην μπει.

Δείχνει όμως μια σαφή κατεύθυνση πολιτικής θεμελίωσης της επόμενης προσπάθειας στην προηγούμενη και τονώνει την ευθύνη των μαθητών.

Δεύτερον, δεν ήταν αυτό κάτι που το πετάξαμε μετέωρο στον αέρα, θεσμοθετήσαμε και πραγματοποιούμε από φέτος, μαθήματα εξωσχολικής βοήθειας μέσα στο Λύκειο για τα παιδιά, που παρουσιάζουν κάποιες θεμιτές ή δικαιολογημένες υστερήσεις.

Για τα φροντιστήρια τώρα:

Όσο καιρό δεν μπορούμε να λύσουμε βασικά προβλήματα ανάπτυξης του τόπου μας, όσο καιρό αγοράζουμε μιμητικά ξένα προϊόντα, όσο καιρό έχουμε χαμηλή παραγωγικότητα, όσο καιρό η παραγωγή μας δεν είναι αυτή που επιβάλουν οι ανάγκες μας, και ένα σωρό τέτοια πράγματα που σίγουρα εσείς θα ξέρετε καλύτερα από εμένα, τότε πραγματικά θα είναι σύμφυτη και θα επικρατεί και η νοοτροπία, του κάθε γονιού να κάνει το παν για το παιδί του, να το βοηθήσει, να διαλέξει τον δάσκαλο εκείνο που θα του κάνει φροντιστήριο για να πάρει τον καλό βαθμό να μπει στο πανεπιστήμιο, να πάρει ένα πτυχίο, «να γίνει άνθρωπος».

Όπως καταλαβαίνετε, παρά τις αγαθές προθέσεις μιας Κυβέρνησης για μια άλλη ποιότητα, οι άνθρωποι δεν αλλάζουν με μαζικό τρόπο και αυτό το πράγμα είναι περισσότερο υπόθεση του λαϊκού κινήματος, των κοινωνικών κινήματων, των Συνδικαλιστικών Οργάνων. Θα πρέπει πραγματικά να επικρατήσει και ένα άλλο πνεύμα στα Συνδικαλιστικά Όργανα των δασκάλων που θ' αναλάβουν να περιφρουρήσουν οι ίδιοι το ήθος και την αξιοπιστία τους απαγορεύοντας (πέρα απ' το Νόμο που ισχύει χωρίς να τηρείται) με βάση δεοντολογικούς κανόνες τα φροντιστήρια.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Είπατε ότι δεν έγινε κατορθωτό να θεσμοθετήσουμε μεταπτυχιακές σχολές. Δεν ξέρω, αν θέλατε να πείτε μεταπτυχιακές σπουδές.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, μεταπτυχιακές σπουδές.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Οι σχολές θεσμοθετήθηκαν, αλλά δεν τις βλέπουμε να λειτουργούν.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Σ' αυτό το θέμα, έχει ανοίξει διάλογος όπως ξέρετε και όπως ακούσθηκε και μέσα στην Βουλή, κάποιες προοδευτικές δυνάμεις είχαν διαφορετικές απόψεις. Επειδή εμείς το Πανεπιστήμιο το θέλουμε Πανεπιστήμιο της συμμετοχής και όχι της επιβολής, έχουμε ανοίξει διάλογο σ' επίπεδο ΕΦΕΕ και σ' επίπεδο διδακτικού προσωπικού, και όταν τελεσφορήσει αυτός ο διάλογος, θα γίνουν οι απαραίτητες ρυθμίσεις ώστε να ξεκινήσουν οι μεταπτυχιακές σπουδές.

Δεν πρόκειται δηλαδή να κάνουμε κάτι που δεν θα συναντά την συναίνεση του Πανεπιστημιακού Κινήματος, μια που στην πράξη χωρίς την συναίνεση αυτή δεν πρόκειται να προχωρήσει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ξέρω ότι το θέμα των μεταπτυχιακών σχολών συναντάει τρομακτική αντίδραση. Διότι παίρνει τις μεταπτυχιακές σπουδές από το προπτυχιακό στάδιο και τις πάει στο μεταπτυχιακό. Είναι αλήθεια; Το δεύτερο ερώτημά μου αφορά στο τι έγινε στα ΤΕΙ.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Μεταπτυχιακές σπουδές: Θα σας πω κάτι, το οποίο ίσως ενδιαφέρει πάρα πολλούς από σας. Ο Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, ο Πρωθυπουργός μας, στην συζήτηση σ' επίπεδο Αρχηγών τον Δεκέμβρη του 1980, ως Αρχηγός τότε της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, είχε πει ότι θα πρέπει να κάνουμε στην Ελλάδα κρίση και επανάκριση όλου του διδακτικού προσωπικού των Πανεπιστημίων. Οι περισσότεροι από τους καθηγητές (και είμαι υποχρεωμένος εδώ να τονίσω τις φωτεινές εξαιρέσεις, γιατί όταν κάνεις μία κριτική στο καθηγητικό κατεστημένο, είναι και αντιεπιστημονικό και ανήθικο να βάζεις στο ίδιο σακί, κι ανθρώπους που έχουν τιμήσει τα Πανεπιστήμια για να μην πω τον Σάκη τον Καραγιώργα ή άλλους που έχουν δώσει και πολύ περισσότερα πράγματα από την ζωή τους), όντως προέκυψαν με αναξιοκρατικές διαδικασίες. Δεν έγινε δυνατό να επανακριθούν με τον Νόμο γιατί μια τέτοια διάταξη θα την απέρριπτε οπωσδήποτε το Συμβούλιο Επικρατείας.

Το πρώτο σχέδιο νόμου που είχαμε ετοιμάσει για την Βουλή, πρόβλεπε μάλιστα μια βαθμίδα καθηγητών «ιδανική» στην οποία θα πήγαιναν όσοι κρίνονταν με αυστηρές, αξιοκρατικές, αντικειμενικές διαδικασίες, στις οποίες θα συναινούσαν όλα τα κόμματα της Βουλής, για να υπάρξει επιτέλους η πολυπόθητη έξωθεν καλή μαρτυρία για τους πανεπιστημιακούς δασκάλους.

Η νομολογία όμως προδιέγραφε ότι οι τακτικοί καθηγητές αυτόματα και αυτοδίκαια, και βέβαια χωρίς κρίση θα περνούσαν και στην «ιδανική» βαθμίδα.

Αναγκαστήκαμε γι' αυτό να ξεχωρίσουμε τις μεταπτυχιακές σπουδές και είπαμε, ότι εντάξει, αλλά για να γίνει κάποιος μεταπτυχιακός καθηγητής θα πρέπει να περάσει από κρίση.

Αυτή ήταν η θεμελιώδης φιλοσοφία για τις Μεταπτυχιακές Σχολές η οποία όμως διαστρεβλώθηκε, όχι σκόπιμα, πιστεύω, από πολλούς κι ακόμα από άξιους και προοδευτικούς πανεπιστημιακούς. Και υπήρξε και μέσα στην Βουλή διατύπωση απόψεων, ότι έτσι υποβαθμίζονται οι προπτυχιακές.

Λυπάμαι, αλλά η πραγματικότητα είναι αυτή που σας ανέφερα και αυτονόητα φέρνω και την ευθύνη των λεγομένων μου.

Στις μεταπτυχιακές σπουδές, έπρεπε εμείς να κάνουμε μία τέτοια παρέμβαση. Δεν βρήκε όμως ανταπόκριση. Επειδή δεν θέλουμε να επιβάλουμε την έστω και σωστή δική μας άποψη, θα κάνουμε ένα διάλογο ο οποίος θα μας κοστίσει τρεις μήνες, πέντε μήνες, το αποτέλεσμα όμως ελπίζω να είναι πολύ θετικό.

Περνώ στο δεύτερο ερώτημα, τι έγινε στα ΤΕΙ. Ειλικρινά, για λόγους δεοντολογίας από την στιγμή που το θέμα το συζητάει η Βουλή των Ελλήνων, παρέχει σε οποιονδήποτε άλλον να πει την γνώμη του. Εκεί θα εκφραστούν οι απόψεις. Μέχρι την διαμόρφωση του Νομοσχεδίου, θα μπορούσα να πω και εγώ την άποψή μου.

Από ένα σημείο και μετά, είναι αλλουνού ο λόγος και δεν θέλω με κανένα λόγο να παρέμβω για λόγους δεοντολογίας.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Κάτι για τον βασικό ρόλο της Παιδείας που είπατε στην αρχή. Αν το κατάλαβα καλά, είπατε ότι η Παιδεία είναι διαδικασία παγίωσης, κι αναπαραγωγής της άρχουσας ιδεολογίας.

Εάν προς το παρόν δεχθούμε ότι όντως αυτή είναι η λειτουργία και το νόημα της Παιδείας, μπορούμε να πούμε ότι το ΠΑΣΟΚ σαν μια νέα άλφα ιδεολογία, θα επιβάλει και αυτό. Αν είναι δεκτό αυτό, θα ήθελα να μου απαντήσετε.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο Νόμος για την δομή και λειτουργία των ΑΕΙ λει οί το ΠΑΣΟΚ δεν θέλει να επιβάλει μιαν άλλη άρχουσα ιδεολογία, γιατί ένα Πανεπιστήμιο Πράσινο, είναι ίδιας κακής ποιότητας μ' ένα Πανεπιστήμιο μαύρο, ή κόκκινο και άρα δεν είναι Πανεπιστήμιο. Με τον Νόμο μας κατοχυρώνεται θεσμικά ότι εμείς θέλουμε ένα ανοικτό πλουραλιστικό Πανεπιστήμιο, στο οποίο ρητά, απαγορεύεται «η επιβολή ορισμένων μόνο επιστημονικών απόψεων και ιδεών και διεξαγωγή απόρρητης έρευνας».

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άρα αναγκαστικά θ' αναζητήσουμε ένα νέο ορισμό της Παιδείας. Διότι έτσι, Παιδεία σημαίνει επιβολή. Εσείς λετε ότι δεν θέλουμε να κάνουμε επιβολή, άρα λοιπόν θα πρέπει να έχει ένα άλλο ορισμό.

Εγώ θα μπορούσα να δώσω άλλο ορισμό, μία διαδικασία προβληματισμού. Ή μια διαδικασία ωρίμανσης κ.λ.π. Αυτά όμως είναι τελείως αντιθετικά, από την έννοια της παγίωσης και αναπαραγωγής. Επάνω σ' αυτό τι υπάρχει, ειδικά για την Ανώτατη Εκπαίδευση;

Είπατε ότι τα Πανεπιστήμια όντως προετοιμάζουν το προσωπικό για τις άλλες βαθμίδες, ιδιαίτερα βέβαια εμένα με ενδιαφέρει το θέμα της προετοιμασίας των μελλοντικών εκπαιδευτικών, μια και ασχολούμαι με το θέμα αυτό. Που πάμε τι είδους εκπαιδευτικούς θέλουμε να κάνουμε, στην Δημοτική και Μέση εκπαίδευση, σε συνάρτηση βέβαια με τους σκοπούς του Νόμου που βάζετε, γιατί αυτό θα γίνει σε συνάρτηση – υποθέτω – με το ποιόν του πολίτη που θέλουμε να βγάλουμε.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η δική μας ιδεολογία είναι η ιδεολογία της κοινωνίας των πολιτών. Μια ιδεολογία που ενώνει, ιδεολογία της συμμετοχής, της κοινωνικοποίησης, της αποκέντρωσης, της αυτοδιαχείρισης και τον δημοκρατικόν προγραμματισμόν, που αναγορεύει πραγματικά τον πολίτη ως το κέντρο της διαδικασίας μάθησης και ανάπτυξης και γι' αυτό πρέπει αυτός ο πολίτης, να είναι ελεύθερος, κριτικός και δημιουργικός. Μια τέτοια ιδεολογία, αν θέλετε συμμαριζόμαστε.

Ακριβώς όμως επειδή στον τόπο μας έχουμε πολλά πληρώσει από άρχουσες ιδεολογίες, γι' αυτό βάλαμε στον Νόμο – πλαίσιο για τα ΑΕΙ, ότι καμία δεν αναγνωρίζεται ως άρχουσα ιδεολογία πολύ περισσότερο δεν επιβάλλεται.

Για το δεύτερο ερώτημα, τι δάσκαλο θέλουμε. Με βάση το γεγονός ότι ένα από τα πρώτα Νομοθετήματα είναι ότι θα κάνουμε τμήματα Πανεπιστημιακά στα οποία θα φοιτούν οι δάσκαλοι κι οι νηπιαγωγοί δηλώνει ότι αυτό που λέμε πραγματικά ότι είναι ιδεολογία μας προσπαθούμε να το θεμελιώσουμε και στην πράξη.

Στα πρώτα χρόνια, όπως και εσείς ως Παιδαγωγός ξέρετε, διαμορφώνεται το 90% της προσωπικότητας του χαρακτήρα, του γνωστικού υπόβαθρου και της δυναμικής του νέου πολίτη. Ή γίνεται πολίτης, ή γίνεται υπήκοος από τα πρώτα χρόνια. Αυτό λοιπόν περνάει στους στόχους και στους σκοπούς και τα άρθρα του Νόμου για την λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Και νομίζω, ότι μια που ξέρω και τις απόψεις σας, ότι οι σχετικές εξελίξεις θα σας χαροποιήσουν ιδιαίτερα.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ήθελα να βάλω το θέμα της Παιδείας μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο προγραμματισμού. Ειδικά μιλάμε για μία χώρα που αναπτύσσεται και οι πόροι που έχει είναι σχετικά περιορισμένοι. Πως θα αξιολογούσες τις προτεραιότητες αυτές, γιατί βλέπουμε ή γιατί βλέπει αυτή τη στιγμή η πολιτεία το Πανεπιστήμιο σαν χώρο, τι μοντέλο υπάρχει από κάτω, θέλεις ν' αρχίσεις από το Πανεπιστήμιο διότι πιστεύεις ότι είναι κλειδί και να πας κάτω, ή θέλεις να πας ταυτόχρονα σε διαφορετικούς δρόμους. Ποιο είναι το γενικότερο πλαίσιο επέμβασης;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το σχέδιο μας απαιτεί και προωθεί ταυτόχρονα σε πολλά επίπεδα πρωτοβουλίες. Τον καιρό που προετοιμάζαμε το σχέδιο Νόμου για την δομή και λειτουργία των ΑΕΙ, είχαμε ξεκινήσει ταυτόχρονα και όλα τα άλλα, στην υποδομή η οποία προϋπήρχε. Από την πρώτη μέρα έγινε επέμβαση στα προγράμματα σπουδών, από την πρώτη μέρα άρχισε η αλλαγή στα σχολικά βιβλία.

Πάντα με δημοκρατικές, ανοιχτές συμμετοχικές κι αξιοκρατικές διαδικασίες.

Δεν μπορούμε όμως να πανηγυρίσουμε για πλήρη επιτυχία.

Π.χ. Φέτος βγήκαν 35.000.000 αντίτυπα νέων βιβλίων. Απευθυνθήκαμε σε 25 Εκδοτικούς Οίκους να βοηθήσουν, πρέπει να σημειώσω όμως ότι παρ' όλο που πήραν καινούργιο βιβλίο ίσως λόγω αδράνειας ή λόγω πνευματικής νωθρότητας, δεν θέλω να πω αντίδρασης, διδάσκουν ακόμα από το παλιό.

Όπως ξέρετε, σε πάρα πολλά μαθήματα αλλάζει πραγματικά το περιεχόμενο. Γι' αυτό και αρχίσαμε να κάνουμε και μία σειρά σεμιναρίων για το διδακτικό προσωπικό. Είναι βέβαια πάρα πολλοί που παίρνουν μέρος και είναι σαν σφουγγάρι και ρουφάνε το καινούργιο και άλλοι που μένουν στα παλιά. Οι εγγενείς αδυναμίες υπάρχουν ταυτόχρονα σ' όλα τα επίπεδα, γι' αυτό κι η πολιτική μας παρ' όλο που έχει σαφείς προτεραιότητες, κινείται εν τούτοις με παρεμβάσεις σ' όλα τα επίπεδα.

Αλλά στο Πανεπιστήμιο μπορούμε να πούμε ήδη, με την εμπειρία των 16 μηνών εφαρμογής, παρά τις άπειρες δυσκολίες, ότι μάλλον πάμε καλά και το κυριότερο ότι θα πάμε καλύτερα, αν αποδείξουμε όλοι στην πράξη με συνέπεια την πολιτική, επιστημονική και κοινωνική μας ευθύνη.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Μια και μιλήσαμε για πόρους, θέλω να πω κάτι σχετικό. Πως σκέφτεστε ν' αντιμετωπίσετε εκπαίδευση και παραγωγική διαδικασία. Δηλαδή, θα πρέπει τελικά η εκπαίδευση να προσαρμόζεται στην παραγωγική διαδικασία;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήδη, θεσμικά έχουμε ανοίξει τα Πανεπιστήμια. Πρώτα – πρώτα, δεύτερη απασχόληση πλέον πανεπιστημιακού δάσκαλου μπορεί να υπάρξει μόνο στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα, στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στους Αγροτοβιομηχανικούς Συνεταιρισμούς και στα Συνδικάτα.

Δηλαδή αποδειχνουμε ότι θέλουμε το κοινωνικό πλεόνασμα από την τυχόν πρόσθετη δουλειά κάποιου επιστήμονα να γυρίσει πάλι και μόνο στην κοινότητα. Ακόμα ανοίξαμε το Πανεπιστήμιο στην κοινωνία μέσα από το ΕΣΑΠ, όπου τον σχεδιασμό των βασικών κατευθύνσεων της έρευνας τον κάνουν όλοι οι κοινωνικοί φορείς. Τα Κόμματα, τα Επιμελητήρια, η ΓΣΕΕ, η ΠΑΣΕΓΕΣ, όλοι αυτοί συμβάλουν στο να βρούμε τι είδους έρευνας θέλουμε κι έχουμε ανάγκη στο Πανεπιστήμιο, για την ανάπτυξη του τόπου μας και για την αντιμετώπιση κρίσιμων και πολύπλοκων προβλημάτων της κοινωνίας και της παραγωγής.

Ακόμη, πολλές δουλειές γίνονται μέσα στα Πανεπιστήμια για το ΚΕΠΕ, για τα Υπουργεία Χωροταξίας, και Έρευνας και Τεχνολογίας, κ.λ.π., ώστε κάποτε να βοηθήσουν στη διαμόρφωση συγκροτημένων πολιτικών. Δεν μπορούν να γίνουν όμως όλα από την μια μέρα στην άλλη.

Μπορώ να πω και το παράδειγμα από την δική μας την δουλειά στο Πανεπιστήμιο ότι από τις 30 εργασίες που κάναμε τα τελευταία 2-3 χρόνια και οι 30 ήταν δεμένες με τις ανάγκες της κοινότητας. Και πραγματικά οι περισσότερες διπλωματικές εργασίες γίνονται σε συνεργασία με Δήμους, με Κοινότητες, με Εργοστάσια, με Αρχεία και άλλου είδους ερευνητικά κέντρα, πάντως γίνεται μια σοβαρή δουλειά. Βέβαια θα πρέπει να σημειώσω ότι δεν είναι όλοι έτοιμοι να περάσουν σε ένα τέτοιο κλίμα, κι ούτε μπορούν αυτοματικά τα Πανεπιστήμια να καλύψουν τυχόν παράλογες απαιτήσεις συμβολής.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ήθελα να ρωτήσω για τον νέο ρόλο της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όπως ξέρετε, η περασμένη Κυβέρνηση αλλά κι όλες οι Κυβερνήσεις των χωρών μελών της ΕΟΚ, αλλά ακόμη και εκείνες του Σοσιαλιστικού κόσμου, προσπάθησαν να κάνουν τα τελευταία χρόνια αλλού εϋστοχα και αλλού άστοχα, μια βία λίγο –πολύ στροφή των παιδιών στην τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση. Αυτό δεν πέτυχε σε όλες τις περιπτώσεις.

Γιατί αστόχησε; Γιατί ήταν και είναι πολύ παγιωμένες και πολλές φορές απόλυτα θεμιτά οι αντιλήψεις, για την μονοσήμαντα αυταπόδεικτη αξία της γενικής παιδείας όπως αυτή προκύπτει ιδιαίτερα από μια μηχανιστική αντιπαράθεση της με την μονοδιάστατη τεχνική εκπαίδευση.

Εμείς λοιπόν υποστηρίζουμε άλλα πράγματα. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να πάνε στα τεχνικά επαγγελματικά λύκεια που έχουμε σε κάθε γωνιά της Ελλάδας, ή και στις σχολές του ΟΑΕΔ, όταν τα χέρια τους «πιάνουν». Λοιπόν, σ' αυτή την κατεύθυνση είναι θέμα ενημέρωσης πληροφόρησης και επανεξέτασης του συστήματος αξιών.

Θα ήθελα να κάνω μια έκκληση προς όλους. Πρέπει να βρούμε τρόπους να κάνουμε μια καμπάνια υπεύθυνης κι ολόπλευρης πληροφόρησης για τα αγαθά της μη μονοδιάστατης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μέσα από κάθε επιστημονικό, εργασιακό και κοινωνικό χώρο, με ντοκουμέντα κι αξιόπιστη τεκμηρίωση.

Εδώ πρέπει να αντιμετωπίσουμε και τους εαυτούς μας και τα παιδιά μας. Όταν το παιδί μας π.χ. δεν θέλει να ασχοληθεί με μακροοικονομικά μεγέθη, ενώ το χέρι του πιάνει, είναι άριστος ξυλογλύπτης είναι άσχημο να φθάνουμε όπως φέτος να έχουμε το εξής φαινόμενο. Να έχουμε στο Ειδικό σχετικό Λύκειο Καλαμπάκας π.χ. που ετοιμάζει ξυλογλύπτες 12 θέσεις διαθέσιμες, και να εμφανίζονται μόνο 3 υποψήφιοι έστω κι αν ξέρουν ότι θα έχουν σίγουρη κι άμεση επαγγελματική αποκατάσταση και μάλιστα με μισθό μεγαλύτερο από εκείνο ενός πρωτοδιοριζόμενου καθηγητή Πανεπιστημίου.

Θα ήθελα να τελειώσω μ' ένα σχόλιο σ' ένα υποθετικό ερώτημα.

Τι θα γίνει με την παραγωγή επιστημόνων και με την ανεργία τους. Η παιδεία κατά τη δική μας γνώμη είναι κοινωνικό αγαθό και δικαίωμα για κάθε πολίτη. Οφείλουμε όμως ταυτόχρονα αφού αποδείξουμε ως κοινωνία ότι τιμούμε εξ' ίσου την δουλειά του μυαλού και του χεριού να ενημερώνουμε συστηματικά τους νέους μας και τις συγκεκριμένες αντικειμενικές δυνατότητες απορρόφησης αποφοίτων κάθε βαθμίδας απ' την παραγωγή. Έτσι ώστε να παίρνει κάποτε ο καθένας ώριμα τις αποφάσεις του έχοντας πλήρη κι αξιόπιστη ενημέρωση.

Δεν θα βάλουμε κριτήρια τεχνοκρατικά κι αποκλειστικά κι αυτό γιατί θέλουμε ανοιχτή την παιδεία μας στις επιθυμίες, τις δεξιότητες και τα ταλέντα των νέων μας.

Και θεμέλιο για την συμμετοχική προσπάθεια ανάπτυξης της πατρίδας μας.

Σας ευχαριστώ πάρα πολύ.